

RESSENYES

Tina Sabater Rebassa, Magdalena Cerdà Garriga, Antònia Juan Vicens (coord.), «Ciutat és congregació concordant de moltes persones». La ciutat a l'edat mitjana. Palma: Edicions UIB, 2020 (llibre digital).

L'obra, coordinada per les doctores Sabater Rebassa, Cerdà Garriga i Juan Vicens, recull un conjunt de treballs presentats per diversos experts als Seminaris d'Estudis Medievals organitzats pel grup de recerca GRESMED els anys 2018 i 2019. En el marc del projecte *La casa medieval. Materiales para su estudio en Mallorca*, HAR2016-77032-P (MINECO-AEI-FEDER-UE), ambdues trobades es dedicaren a l'estudi de la ciutat medieval, tant des d'un punt de vista físic com humà, a partir de recerques de caràcter històric, artístic i literari.

El llibre, en format digital (*ebook*), representa la cinquena publicació dels textos científics exposats en els esmentats seminaris, iniciats el 2013 i dedicats a temes d'especial interès historiogràfic de cada moment: la batalla de Muret (publicat el 2014), la crisi a la baixa edat mitjana (publicat el 2014), les relacions entre el món nòrdic i el mediterrani (publicat el 2017) i la condició femenina en el context medieval (publicat el 2017). Seguint el mateix model, el volum en qüestió aborda una de les temàtiques més en voga dels darrers anys: els nuclis i el context urbà. Un camp que representa, a la vegada, el marc ideal per indagar la varietat d'elements que o bé conformaren i configuraren les mateixes ciutats o bé es desenvoluparen en el seu entorn.

L'obra reuneix, així, aportacions sobre les urbs i les seves gents en un àmbit eminentment circumscrit a l'àrea mediterrània medieval, amb un remarcament predomini dels estudis sobre la ciutat i el regne de Mallorca. En la relació dels diversos articles, l'espai mediterrani funciona d'important vas comunicant per a la identificació d'uns mateixos fenòmens en diversos àmbits i indrets.

A la vegada, l'obra aplega i sintetitza alguns dels temes de recerca de molts dels majors experts en les temàtiques en qüestió de l'entorn hispànic i italià per oferir-los a la comunitat científica, però també a un públic més general. Conformen, per tant, una primera base de qualitat per a una immersió en l'estudi dels contextos urbans i la seva complexitat des del segle IX fins al segle XV.

Els catorze capítols que configuren l'obra, d'acord amb la mateixa orientació dels seminaris, se centren, d'una banda, en l'aparició de les urbs i en determinats aspectes de la seva morfologia física: el traçat urbà, els elements arquitectònics, la determinació d'espais per a usos concrets, etc. (Maria Barceló, Jesús Brufal, Miquel Àngel Capellà, Andrea Pala i Júlia Roman); d'altra banda, en el teixit humà que les configura i dota de vida: de les dones als joves, de les corporacions gremials als protagonistes de les festivitats, passant també per l'estudi dels esclaus i bords, les elits urbanes o la imatge dels mercaders en una figura tan emblemàtica com Ramon Llull (Maria Barceló, Jesús Brufal, Antònia Carré, Gabriel Ensenyat, Antoni Mas, Rafael Narbona, Giovanna Valenzano i les mateixes coordinadores del volum).

Encapçalen el llibre dos treballs de la doctora Maria Barceló Crespí, els quals ja representen un exemple del doble focus temàtic apuntat anteriorment. El primer reprèn els estudis sobre la riuada de la ciutat de Mallorca de 1403 i l'engloba en el conjunt de problemàtiques que comportà la presència de sa Riera a la capital mallorquina a la baixa edat mitjana. Ofereix una anàlisi sintètica de la historiografia referent al fenomen, enriquida, a més a més, amb l'aportació de nombroses dades noves. El segon, en relació amb el vessant

humà dels entorns urbans, i seguint la línia dels seus darrers estudis sobre el Raval de Mar de Ciutat de Mallorca, emprèn la recerca sobre els oficis relacionats amb la mar: barquers, bastaixos, boters, calafats, cartògrafs, mariners, pescadors, etc., avalada per un gran nombre de referències documentals.

Seguidament, el doctor Jesús Brufal Sucarrat ofereix un recorregut historiogràfic sobre els estudis de la medina andalusina, amb especial atenció a les de la frontera superior d'Al-Àndalus. Així mateix, afronta el procés de transformació de les ciutats tardoantigues en medines al llarg del segle VIII, l'evolució de les fortaleeses i la consolidació de llinatges familiars o grups tribals en entorns urbans. El doctor Miquel Àngel Capellà Galmés, per la seva banda, presenta una iniciació a la morfologia urbana a la baixa edat mitjana. Aporta uns fonaments per als estudis sobre aquest aspecte a partir de sis claus de lectura que desenvolupa al llarg del text: la forma de les urbs, el perímetre de les urbs, l'estructura de les vies, els espais de l'espiritualitat, els del poder civil i els del poder econòmic.

La doctora Antònia Carré s'ocupa de les actituds misògines a l'edat mitjana i del debat literari sobre la condició femenina que s'enceta al segle XIII. Introdueix algunes figures femenines de relleu com Cardona Soler, Christine de Pizan o Isabel de Suaris. Para igualment esment en el tractament de les dones en els manuals mèdics de l'època, aturant-se en el tema de la menstruació, per acabar amb unes paraules sobre la percepció medieval de la intuïció femenina. Les doctores Magdalena Cerdà i Antònia Juan presenten un estudi sobre la intervenció de fusters i picapedrers en la construcció de cases, castells i esglésies a la ciutat de Mallorca medieval. A partir d'una rica anàlisi documental, examinen els tipus d'artesans de la construcció que participaren en les diverses edificacions, ampliacions i reparacions dels variats edificis, les seves funcions en unes i altres obres, i la jerarquia interna dels propis tallers.

El doctor Gabriel Ensenyat Pujol aporta dos treballs. El primer, dedicat específicament a la reconstrucció, a partir de diversos relats, de l'itinerari del rei Carles I i la festivitat que se'n desen-

cadenà durant la seva visita a Ciutat de Mallorca el juny de 1541, quan es trobava de camí cap a Alger. Les descripcions de l'efemèride ajuden a identificar elements arquitectònics i urbanístics de la ciutat medieval. El segon, en canvi, emprèn l'estudi de la visió positiva de la figura dels mercaders (grup amb estatus propi) que mostra Ramon Llull en diversos relats, però, en especial, en el *Llibre de contemplació en Déu*, en què el savi mallorquí expressa la seva opinió sobre diversos grups i estaments socials. Així mateix, l'article també presenta exemples d'alguns aspectes que Llull considerava negatius, tanmateix associats a males pràctiques d'alguns particulars i no a la mateixa activitat mercantil.

Un tema poc tractat per la historiografia com el dels bords (fills de pare cristià i mare esclava) a la Mallorca medieval és analitzat pel doctor Antoni Mas Forners: qui eren, com s'integraren en la societat en funció del seu sexe i de la condició del seu pare cristià, i quines facilitats o dificultats tenguieren per accedir a la llibertat. El doctor Rafael Narbona Vizcaíno, en canvi, dedica el seu estudi als temps de festa, de desordre i de burles a les ciutats medievals, uns moments en què els joves (fadrins d'entre quinze i trenta anys) adquirien un gran protagonisme. Ofereix un recorregut europeu amb exemples dels successos en diverses ciutats, per acabar anunciant la fi i la transformació de les pràctiques festives medievals a l'ocàs del segle XV.

El doctor Andrea Pala s'acosta a la producció artística dels segles XIII-XIV a les àrees urbanes de Sardenya a partir de les fundacions de franciscans i de clarisses. Analitza els orígens i les característiques del convent de Santa Chiara d'Oristany i de tres convents de franciscans: Santa Maria del Porto, San Francesco de Stampace i San Francesco d'Oristany. La doctora Júlia Roman, per la seva banda, presenta un estudi sobre els espais cultivats: prats, horts i vergers. El seu treball introdueix el lector en la dimensió simbòlica del jardí, en les seves característiques formals i en les preferències botàniques a l'edat mitjana, a la vegada que, de manera específica, aprofundeix en la distribució i la diversitat d'aquests espais a la ciutat de Mallor-

ca, amb una particular atenció al prat i a l'hort del castell de l'Almudaina.

Centrat així mateix en la Mallorca medieval, el treball de la doctora Tina Sabater Rebassa ofereix una introducció a l'estudi del col·lectiu dedicat a l'art del color: el dels pintors. La seva recerca recorre els centres de les seves activitats, la ubicació de les seves residències i tallers, i para especial esment tant en els cartògrafs i els bruixolers (responsables de les cartes nàutiques) com, sobretot, en els promotors de les obres pictòriques. Finalment, l'estudi de la doctora Giovanna Valenzano clou el conjunt d'articles del volum. Aquest és dedicat a les representacions femenines dins l'art

del Vèneto medieval. Després d'una introducció historiogràfica sobre l'interès del rol de la dona en la creació artística, se centra en el pas, entre els segles XIV i XV, dels retrats de parella als retrats de família i dedica unes pinzellades als retrats de dones soles i a aquelles dones promotores i clientes de les quals no es coneix la imatge i, de vegades, ni tan sols el nom. Per acabar, s'atura sobre dues figures femenines de la meitat del segle XIII: Agnese Scarabella i Giuliana da Collalto.

En definitiva, el llibre aplega tota una sèrie de textos científics amb enfocament divulgatiu que representen importants contribucions a l'anàlisi de la ciutat medieval i els seus habitants. La riquesa i la varietat de l'obra la converteixen en un referent de qualitat tant en els cercles de recerca com més enllà.

Victòria A. Burguera i Puigserver
Universitat de les Illes Balears